

*Minilagbok
för
seniorer*

Författare: Olle Vejde

Förlag: Olle Vejde Förlag

Milsbo 214, 781 94 Borlänge

0243-610 62

olle.vejde@swipnet.se

ollevejde.se

Teckensnitt: AGaramond, Arial, ZapfChancery

Teckningar: Grethe Fagerström, Annika Gustafsson, Judith Urban

Tryckeri: Eget år 2016

© Olle Vejde

1:a utgåvan år 2016

ISBN 978-91-982351-5-9

Innan du börjar

Vad ska en minilagbok för seniorer innehålla?

En bra fråga som jag ägnat mycket tid, tanke och arbete åt för att hitta ett svar på. Jag har pratat med äldre, besökt möten hos seniorföreningar, läst deras tidskrifter, kollat på många av sidorna i Hälso- och sjukvårdslagen, Socialförsäkringsbalken, Äkternskapsbalken, Ärvdabalken, Sambolagen och hyresreglerna i Jordabalken, studerat hemsidorna för myndigheter och organisationer och prenumererat på och läst massor med nyhetsbrev. Och mycket annat därtill.

Och vad har det blivit?

Jo, denna nästan tvåhumdrasidiga bok som främst tar upp det viktigaste om pensioner, boende, socialtjänst, hälso- och sjukvård, tandvård, gåvor, familjerätt, arv och testamente. Boken gör dessutom läsaren förtrogen med en del av det juridiska fackspråket.

Det kan finnas områden där du vill fördjupa dig. Här är några förslag. Varje nätreferens ger ett antal sidor ur respektive pappersbok.

Pappersbok	Nätet. Lägg till efter nätadressen ollevejde.se/
Olle Vejde m.fl., Minilagbok för sambor	sambor1-12.pdf
Olle Vejde–Lena Olofsson, Minilagbok för människor med funktionsnedsättning	fnedsatt1-32.pdf
Olle Vejde, Patienträtt	patientratt1-30.pdf
Olle Vejde, En liten bok om begravning	begravning1-20.pdf
Olle Vejde, Seniorekonomi	seniorekonomi89-118.pdf

Jag är helt öppen för kritik av boken och ytterst tacksam för påpekanden om fel och oklarheter. Det går bra att ringa, mejla eller pappersskriva till mig. Telefonnummer och adresser finns på sidan här bredvid.

Olle Vejde

Det här finns i boken

Myndigheterna – dina tjänare	5	Vård på nätet	91
Sju viktiga kontakter	6	Remiss	92
Pensionerna		Avgifter i vården	93
Allmän pension från år 1914 till i dag	8	Ersättning sjukresa	94
Pensionens tre delar i dag	9	Du är försäkrad	95
Allmän pension för födda före 1938	10	Att få sjukvård utomlands	97
Allmän pension för födda 1938–1953	11	Dina mediciner	98
Allmän pension. Det nya systemet	13	Högekostnadsskydd mediciner	99
Premiepensionen	16	Din journal	101
Garantipensionen	17	Personliga hjälpmedel	105
Uttag av allmän pension	19	Missnöjd med vården	107
Efterlevandepension	20	Rätten till en värdig död	109
Bromsen	22	Tandvård	
Aldreförsörjningsstöd	23	Förr och i dag	112
Om du flyttar utomlands	25	Standardsituationen	113
Mycket kort om tjänstepension	26	Särskilt tandvårdsbidrag	116
Ett mått juridik		Landstingets ansvar för vissa grupper	117
Allmänna handlingar	28	Speciella tandvårdsbehov	119
Juridisk hjälp	29	Missnöjd med vård eller kostnad	120
Överklaga myndighetsbeslut	32	Från giftermål till skilsmässa	
God man och Förvaltare	36	Giftorätt Giftorättsgoods Enskild	
Umgångerätt med barnbarn	37	egendom	122
Gävor	38	Samäganderätt	125
Fast och lös egendom	43	Äktenskapsförord	127
Gemensam bostad Gemensamt bohag	45	Bodelning under äktenskapet	130
Makars och sambors skulder	46	Att skiljas	132
Socialt stöd		Bodelning vid skilsmässa	134
Allmänt om socialtjänsten	48	Sambolagen	
Socialtjänsten: Bistånd	51	Bli sambor Upphöra som sambor	142
Socialtjänsten: Hemtjänst	53	Sambors egendom	144
Socialtjänsten: Avgifter	54	Bodelning av samboegendom	147
Socialtjänsten: Anhörigstöd	57	När en anhörig dör	
Lex Sarah	58	Frågor om obduktion och donation	152
Funktionsnedsättning	59	Begravningen	154
Färdtjänst Mobilitetsstöd Parkering	61	Från bouppteckning till arvskitte	157
Boende		Bouppteckningshandlingen	160
OmBoende: En hjälpsam hemsida	64	Bodelning efter makes död	165
Bostadsanpassning	65	Basbeloppsregeln: Efterlevande make	167
Bostadstillägg för pensionärer, BTP	66	Arv och testamente	
Att bo med hyresrätt	69	Lagens arvsordning	170
Att bo med bostadsrätt	73	Testamente	174
Om det inte går längre	74	Några vanliga arvsfall utan testamene	179
Tvång i demensvården – ett svårt problem	77	Arv efter avliden sambo	
Välfärdsteknologi i boendet	79	Arvskitte	186
Hälsovård och sjukvård		185	
Mina vårdkontakter: En hjälpsam hemsida	82	Bilagor	
1177 Vårdguiden: En stor informationskälla	83	Förslag till program för studiecirkel	188
eHälsa – ett projekt på gång	84	Information på nätet	189
För 100 år sen – och i dag	85	Telefonnummer E-post Nätadresser	191
Rätt till information, samråd och respekt	88	Landsting/Regioner	193
Kommunal hälso- och sjukvård	90	Basbelopp	196
		Register	194

Myndigheterna – dina tjänare

Myndigheterna – dina herrar eller dina tjänare?

Dina tjänare, förstås! Ändå är det nog många som tycker att de som arbetar på en myndighet är en sorts överhetspersoner: ”Dom ska man helst inte besöka.” Det dröjer säkert länge än innan det blir självklart för alla att se myndigheterna som de tjänare de bör vara – och vanligen är.

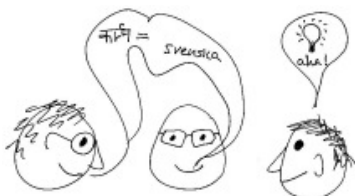
Du har rätt att få besöka en myndighet.

Om du vill får du ta med dig någon som hjälper dig.

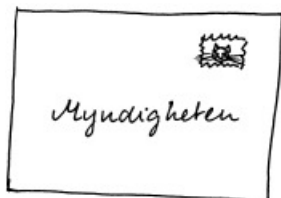
Har du svårt att göra dig förstådd ska du få hjälp av en tolk.

Du kan ringa till myndigheten.

Om du skriver ett brev har du rätt att snabbt få svar.

Har du internet kan du mejla. Du ska snabbt få svar.

Sju viktiga kontakter

Socialkontoret

Socialkontoret är en del av kommunens verksamhet. Det ska ge råd och stöd till dem som har det svårt ekonomiskt eller på annat sätt. Bland annat i frågor om boende, hemtjänst och färdtjänst.

För hemsidan för din kommun, googla på kommun följt av ortsnamnet.

Försäkringskassan

Adress till servicekontor, se längst ned i spalten.

020-524 524 (Självbetjäning med knappval), 0771-524 524 (Personligt samtal)
fk.se

Ansvarar bland annat i frågor om tandvård och vård utomlands.

Skatteverket

Adress servicekontor, se längst ned i höger spalt.

0771-567 567

skv.se

Ansvarar för skatter förstås, men också för folkbokföring, bouppteckning och äktenskapsregistret.

PENSIONS MYNDIGHETEN

Adress servicekontor, se längst ned i spalten.

0771-776 776

pensionsmyndigheten.se

Ansvarar för pensioner, äldre-försörjningsstöd och bostadstilllägg.

Vårdcentralen

För adress och telefonnummer, googla på vårdcentral följt av ortnamnet.

För sjukvårdsrådgivning finns numret 1177. Du kopplas automatiskt till vårdgivare i det område du ringer från.

Hjälpmiddelscentral

För adress och telefonnummer, googla på hjälpmiddelscentral följt av ortsnamnet.

Servicekontor

Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket kan ha ett gemensamt servicekontor på din ort. Gå till skv.se och klicka på [Kontakta oss](#) → [Besök ditt servicekontor](#).

Pensionerna

Allmän pension från år 1914 till i dag	8
Pensionens tre delar i dag	9
Allmän pension för födda före 1938	10
Allmän pension för födda 1938–1953	11
Allmän pension. Det nya systemet	13
Premiepensionen	16
Garatipensionen	17
Uttag av allmän pension	19
Efterlevandepension	20
Bromsen	22
Äldreförsörjningsstöd	23
Om du flyttar utomlands	25
Mycket kort om tjänstepension	26

Allmän pension från 1914 till i dag

År 1914 var premiär för allmän pension

Pensionsåldern sattes till 67 år. För män kunde full årspension vara lägst 40 kr och högst lite mer än 400 kr, för kvinnor lägst 36 kr och högst en bit under 400 kr. Årsbeloppet 36 kr är i 2016 års penningvärde 1 647 kr och årsbeloppet 400 kr 18 360 kr. Det är tal att begrundas.

Motståndet mot reformen hade varit hårt. Ett exempel: I Svenska Dagbladet den 21 maj 1913 skrev den internationellt kände nationalekonomen Gustav Cassel att de fördärliga verkningarna kommer endast långsamt att träda fullt i dagen, men då blir de desto svårare att avhjälpa. Han menade också att svenska folket skulle förlösas och kunna bli ett lätt byte för en fiende utifrån.

År 1960 kom Allmän tilläggs pension, ATP

ATP blev ett tillägg till folkpensionen. Det infördes år 1960 efter en hård politisk strid mellan socialdemokraterna och de borgerliga partierna. Förslaget gick igenom i riksdagen tack vare att folkpartisten Königsson la ner sin röst.

Dagens tre system för allmän pension har tre delar

<i>Födda före 1938</i>	<i>Födda 1938–1953</i>	<i>Födda 1954–</i>
Tilläggs pension Garantipension	Tilläggs pension Inkomstpension Premiepension Garantipension	Inkomstpension Premiepension Garantipension

Kommentarer

- Tilläggs pensionen är en omstöpnng av tidigare folkpension och ATP.
- Gruppen Födda 1938–1953 kallas ofta för mellangenerationen.
- Utöver pensionerna ovan finns efterlevandepension i form av Barnpension, Omställningspension och Änkepension.
- Ett särskilt stöd är Äldreförsörjningsstödet. Det kan sökas av den som helt saknar pension eller har en pension mindre än garantipensionen.

Pensionens tre delar i dag

Pyramiden nedan får illustrera de tre delar din pension kan ha. Den allmänna pensionen är den största delen.

1. Pengar du själv sparar, i en pensionsförsäkring eller på annat sätt.
2. Den tjänstepension som en eller flera arbetsgivare betalat för dig.
Exempel: Stina, som vi stax ska möta igen, arbetade som kontorist på Nystads Mekaniska. Mellan facket och arbetsgivaren fanns ett avtal. Arbetsgivaren betalade varje år till Stinas framtida tjänstepension.
3. Den allmänna pensionen, den pension du får från *Pensionsmyndigheten*. Hur stor den är beror främst på hur stora inkomster du haft av arbete.

Går pensionssystemen att förstå? Nej, bara till en del. Kanske finns det något tiotal personer som förstår dem fullt ut. Du måste lita på att beräkningarna är rätt gjorda. Jag tror att man nästan alltid räknar rätt.

Läsa på nätet

- Hemsidan för Pensionsmyndigheten; se ovan.
- Hemsidan minpension.se, ett samarbete mellan staten och pensionsbolagen. Denna viktiga sida ger dig ”en samlad bild av din intjänade pension”. Det går också att göra ”individuella pensionsprognoser”.

För att komma åt vissa uppgifter måste du ha en e-legitimation eller en personlig kod. För e-legitimation, vänd dig till en bank. För personlig kod, ring Pensionsmyndighetens servicetelefon 0771-776 776 eller gå till pensionsmyndigheten.se och välj [Dina pensionssidor](#) → [Beställ personlig kod](#).

Allmän pension för födda före 1938

Borta ur ordförandet är de gamla pensionsformerna folkpension, ATP (allmän tilläggspension) och pensionstillskott. De försvann i ett systemskifte i början av 2000-talet. Men de finns – osynliga – kvar i de två nya formerna tilläggspension och garantipension.

Tilläggspensionen

Detta är den pension som de flesta ålderspensionärer födda före 1938 har. Hittills har den ändrats varje nytt år. I de flesta fall har den höjts, men i tre fall har den sänkts: åren 2009, 2010 och 2014. En prognos för de närmaste åren tyder på en höjning för dem.

Att kolla det nya årets tilläggspension

I god tid under året före meddelar Pensionsmyndigheten vilken förändring som ska gälla för det kommande året. För år 2016 blev beskedet en höjning med 4,2 procent.

Exempel: År 2015 hade Elsa månadspensionen 13 452 kr. Höjningen 4,2 procent innebar:

$$\text{Pension år 2016} = 13\,452 \text{ kr} \times 1,042 = 14\,017 \text{ kr}$$

Stämmer detta med det besked Elsa i januari år 2016 fick från Pensionsmyndigheten? Nej, inte helt. På beskedet stod det 14 015 kr. Skillnaden beror på att procenttalet 4,2 är ett avrundat värde för det mera exakta värdet 4,1845.

Kan jag öka min pension genom förvärsarbete?

Nej. Det kan däremot en ålderspensionär som är född 1938 eller senare.

Garantipensionen

Denna är en grundtrygghet för den som har låg annan allmän pension eller ingen sådan pension alls. Se ett senare, eget kapitel.

Allmän pension för födda 1938–1953

Personer i de här åldrarna kallas ofta för *mellangenerationen*. De får allmän pension till en del från det gamla systemet och till en del från det nya. Fullt ut gäller det nya systemet bara för dem som är födda år 1954 eller senare.

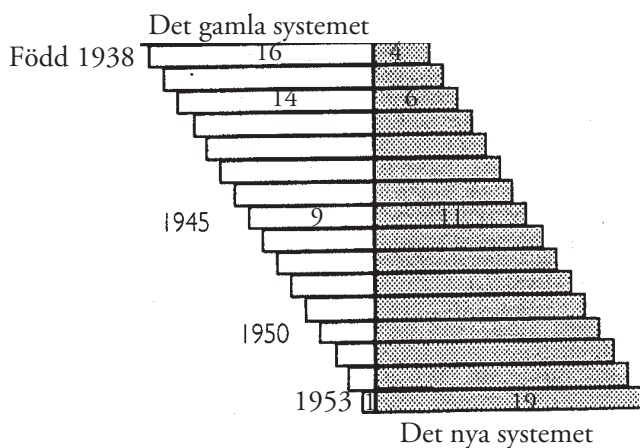
Pensionen kommer från två system

Personer i mellangenerationen får som sagt sin allmänna pension från två håll:

<i>Från det gamla systemet</i>	<i>Från det nya systemet</i>
Tilläggs pension	Inkomst pension
Garantipension	Premiepension
	Garantipension

20-delar

Fördelningen på det gamla och nya systemet är i 20-delar enligt bilden nedan.

För exempelvis den som är född år 1940 bildas pensionen av 14/20 av en pension beräknad enligt det gamla systemet och 6/20 av en pension beräknad enligt det nya. Och för den som till exempel är född år 1945 är andelarna 9/20 och 11/20.

Tilläggs pension och inkomstpension

För mellangenerationen är detta de två viktigaste delarna av den allmänna pensionen. En omräkning har skett – och sker – varje nytt år. Utom i tre fall har den hittills gett en höjning. Tre gånger har pensionerna sänkts: åren 2009, 2010 och 2014. En prognos för de närmaste åren tyder på en höjning. *Anm.* Jag går här förbi premiepensionen som beror av förändringar på värdepappersmarknaden. Men jag återkommer till den i ett senare, eget kapitel. Också garantipensionen får ett eget kapitel

Kan jag öka min allmänna pension genom förvärvsarbete?

Ja, när det gäller delarna inkomstpension och premiepension.

Att kolla det nya årets belopp

I god tid under året innan meddelar Pensionsmyndigheten vilken förändring som ska gälla för tilläggs pension och inkomstpension det kommande året. För år 2016 blev beskedet en höjning med 4,2 procent.

Exempel: För Henrik, född år 1949, är andelarna 5/20 respektive 15/20; se diagrammet på förra sidan. År 2015 hade han månadsbeloppen nedan där 3 386 kr är 5/20 av 13 543 kr och 10 157 kr är 15/20 av summan.

<i>Tilläggs pension</i>	3 386 kr
<i>Inkomstpension</i>	10 157 kr
<i>S:a</i>	13 543 kr

Han multiplicerar vart och ett av delbeloppen med 1,042 och får

$$\text{Tilläggs pension år 2016} = 3\,386 \text{ kr} \times 1,042 = 3\,528 \text{ kr}$$

$$\text{Inkomstpension år 2016} = 10\,157 \text{ kr} \times 1,042 = 10\,584 \text{ kr}$$

Det tycks stämma bra med det besked Henrik i januari 2016 fick från Pensionsmyndigheten: 3 528 kr respektive 10 582 kr. Den lilla avvikelser beror på att procenttalet 4,2 är ett avrundat värde för det mera exakta värdet 4,1845.

En garantiregel för mellangenerationen

För pensionstagare i mellangenerationen finns en garantiregel. Regeln säger att man är garanterad minst den pension som till och med år 1994 var intjänad enligt det gamla systemet. Det tillskott som regeln kan ge kallas *garantitillägg*.

Allmän pension. Det nya systemet

Det nya pensionssystemet tillämpas på två grupper:

- Till en viss andel för personer födda 1938–1953, *mellangenerationen*. Andelen beror på personens födelseår; Se diagrammet på förrförra sidan.
- Fullt ut för personer födda 1954 eller senare.

Den framtida pensionen i form av inkomstpension och premiepension byggs gradvis upp under åren. Här är vad som händer eller kan hända under ett år.

Årets två källor

- Pensionsgrundande inkomst, PGI
- Pensionsgrundande belopp, PGB
Viktigast är belopp för vård av små barn och belopp för studier vid högskola/universitet.

Källorna ger årets underlag

Summan av PGI och PGB bildar årets underlag. PGB tas med i mån av plats. Summan kan högst vara 7,5 inkomstbasbelopp. År 2016 är detta $7,5 \times 59\,300 \text{ kr} = 444\,750 \text{ kr}$.

Underlaget ger pensionsrätter

Underlaget ger årets pensionsrätter:
16 % till inkomstpensionen
2,5 % till premiepension

Pensionsrätterna till behållningar

Årets pensionsrätter läggs till två behållningar, en för inkomstpension och en för premiepension.

De två källorna PGI och PGB

Viktigast av källorna är den pensionsgrundande inkomsten. Basen för den är främst förvärvsinkomster. Men också vissa sociala förmåner räknas in, bland annat sjukpenning, arbetslöshetsersättning och föräldrapenning.

Pensionsgrundande inkomst, PGI

Varje år bestämmer *Skatteverket* vilka inkomster som kan ingå i PGI. När detta är klart drar man av 7 procent, *den allmänna pensionsavgiften*. Vad som blir kvar är din PGI. Uppgift om den skickas till *Pensionsmyndigheten*.

Också du får uppgiften. Den kommer på det besked om slutlig skatt som du senare under året får från Skatteverket. Hur stort beloppet är betyder mycket för din framtida pension. Kolla gärna om det verkar rimligt. Känner du dig osäker, tala med Skatteverkets *Servicekontor*. För adress dit, se sidan 6 i boken. Eller ring *Skatteupplysningen* 0771-567 567.

Exempel 1: De inkomster som ett visst år är aktuella för Lena uppgår sammanlagt till 250 000 kr. Hennes PGI blir

$$250\,000\text{ kr} - 7\% \text{ av } 250\,000\text{ kr} = 93\% \text{ av } 250\,000\text{ kr} = 232\,500\text{ kr}$$

PGI har golv och tak

- *Golvet*

Bara en inkomst mer än 0,423 prisbasbelopp får räknas. År 2016 är detta

$$0,423 \times 44\,300\text{ kr} = 18\,739\text{ kr}$$

Golvet för PGI är 93 procent av detta, efter avrundningar 17 400 kr.

- *Taket*

PGI kan högst vara 7,5 inkomstbasbelopp. Med 2016 års inkomstbasbelopp 59 300 kr är taket

$$7,5 \times 59\,300\text{ kr} = 444\,750\text{ kr}$$

Pensionsgrundande belopp, PGB

Pensionsgrundande belopp är tänkta belopp som Pensionsmyndigheten bestämmer i vissa fall. Det blir bland annat aktuellt om du har hand om dina barn när de är små eller om du studerar vid högskola eller universitet. Uppgift om eventuellt belopp för aktuellt år kommer i det orangea kuvert som du varje vår får från *Pensionsmyndigheten*.

Årets underlag

Exempel 2: För vår exempelperson Lena gäller ett visst år följande:

Pensionsgrundande inkomst 232 500 kr

Pensionsgrundande belopp för vård av barn 20 000 kr

Hela underlaget 252 500 kr

Ett underlag kan som mest vara 7,5 inkomstbasbelopp. År 2016 är detta

$$7,5 \times 59\,300\text{ kr} = 444\,750\text{ kr}$$

Underlaget ger pensionsrätter

Pensionsrätterna är två:

- Pensionsrätt för inkomstpension: 16 procent av underlaget
- Pensionsrätt för premiepension: 2,5 procent av underlaget

Exempel 3: På förra sidan såg du att Lenas underlag var 252 500 kr. Det ger:

<i>Pensionsrätt för inkomstpension</i>		<i>Pensionsrätt för premiepension</i>		<i>Summa pensionsrätter</i>
16 % av 252 500 kr 40 400 kr	+	2,5 % av 252 500 kr 6 313 kr	=	18,5 % av 252 500 kr 46 713 kr

Pensionsrätterna läggs till var sin behållning

I det orangea kuvert du får från Pensionsmyndigheten finns uppgift om pensionsrätter föregående år liksom uppgifter om vad som hänt med dina samlade behållningar från ett år till ett annat.

Exempel 4: Här är ett av de besked vår Lena fått från Pensionsmyndigheten. Det gäller behållningarna för inkomstpension och premiepension.

<i>Förändringar i pensionsbehållningarna under år 2</i>	<i>Inkomstpension kr</i>	<i>Premiepension kr</i>
<i>Ingående värde 31/12 år 1</i>	382 076	76 415
<i>Pensionsrätt för år 1</i>	+ 40 400	+ 6 313
<i>Arvsvinst</i>	+ 202	+ 78
<i>Värdeförändring från år 1 till år 2</i>	+ 18 412	– 8 386
<i>Avgift för administrationskostnader</i>	– 300	– 160
<i>Utgående värde per 31/12 år 2</i>	446 901	74 260

Kommentarer

- Arvsvinst är pensionsbehållningar som kommer från de personer i årskullen som avlidit.
- Värdeförändringen ovan är positiv för inkomstpensionen. Det beror på goda tillskott till systemets samlade kapital för just denna pension. För premiepensionen är värdeförändringen negativ. Värdepappersmarknaden har haft ett dåligt år.

Premiepensionen

De pensionsrätter som går till premiepension (se förra kapitlet) ska placeras i upp till fem av de över 800 fonder som finns listade hos *Pensionsmyndigheten*. Du kan själv välja fond eller fonder. Vill du inte själv göra det placeras pensionsrätterna automatiskt i myndighetens egen fond AP7Såfa. Du kan sedan fritt byta fond eller fonder. Både val och byten är gratis. Du har dessa möjligheter fram till att du tar ut din premiepension och i ett fall också efter uttaget.

Att hitta myndighetens fonder

Du går till hemsidan pensionsmyndigheten.se och klickar upp till på [Fondsök](#). Du får den långa listan tillsammans med uppgift om avgifter, risknivå och värdeutveckling. Här är början av listan vid ett visst tillfälle.

Fond- typ	Fondnamn ▲	Fond- avgift %	Risk 36 mån.	Värdeutveckling		SI 5
				2016	2015	
 R	Aberdeen Global - Asia Local Currency Short Duration Bond Fund	0,39	 8	0	2	
 A	Aberdeen Global - European Equity (Ex UK) Fund	0,69	 13	-5	5	

Val och byten efter uttag

Fram till uttaget är din behållning för premiepension placerad i *Fondförsäkring*. Vid uttaget kan du låta behållningen stanna kvar där eller flytta den till *Traditionell försäkring*. I det första fallet kan du fortsätta att välja och byta fonder men inte i det andra. Har du valt Fondförsäkring kan du senare byta till Traditionell försäkring men inte tvärtom.

Fondrådgivare/Förvaltningstjänster

Om du vill kan då låta ett privat företag välja och byta fonder åt dig.

Varning! Man bör vara mycket försiktig om man vill göra detta. Konsumentverket har funnit att många människor blivit lurade till oförmånliga val och byten. Ingår du ett avtal ska det vara skriftligt. Ett muntligt avtal gäller inte. Finns inget skriftligt avtal är du inte skyldig att betala för tjänsten. Och företaget ska innan ett avtal görs informera om villkoren i det.

Garantipensionen

Garantipensionen är ett grundskydd. Främst går den till dem som under livet har haft bara en liten arbetsinkomst eller ingen alls. Den finansieras via skatten. Ett krav är att man bott i Sverige i minst tre år. Det ska ha skett från och med det år man fyllde 16 och till och med det år man fyllde 64. Har du bott här kortare tid men minst ett år kan du få ta med tid när du bott i annat EU-land eller i Island, Liechtenstein, Norge eller Schweiz.

Hel garantipension

Hel garantipension kräver att du bott i Sverige i minst 40 år mellan 16 och 64 år. Har du kommit till Sverige som flykting kan du i vissa fall få ta med bosättningstid i ditt hemland. Hel garantipension följer prisbasbeloppet (pbb), 44 300 kr år 2016. Den är olika stor för ogift och gift.

Civil- stånd	Födda 1938 eller senare			Födda före 1938		
	Pbb	Belopp i kr år 2016		Pbb	Belopp i kr år 2016	
		Per år	Per månad		Per år	Per månad
Ogift	2,13	94 359	7 863	2,1814	96 636	8 053
Gift	1,90	84 170	7 014	1,9434	86 093	7 174

Ogifta

Som ogift räknas också den som är skild eller är änka/änkling. Till gruppen hör också den som är gift men inte bor tillsammans med den andra parten.

Exempel 1: Alice är gift och har garantipension enligt regeln för gift. Hennes make Börje kan inte längre bo kvar hemma utan tas in på ett äldreboende. Alice kan begära att få sin garantipension enligt regeln för ogift.

Gifta

Som gifta räknas också registrerade partner samt sambor som har barn tillsam-

mans eller tidigare varit gifta med varandra. *Anm.*: Registrerade partner är två personer av samma kön som lät registrera sig enligt *Lagen om registrerat partnerskap*, upphävd år 2009. De två kan ändå stå kvar som registrerade partner och betraktas då som makar enligt *Äktenskapsbalken*.

Om du byter civilstånd

Om du har garantipension påverkar ditt civilstånd hur stor den blir. Pensionen är större för den som räknas som ogift än för den som räknas som gift. Du ska därför anmäla till Pensionsmyndigheten om du ändrar civilstånd. Du blir återbetalningsskyldig om du fått för stor garantipension.

Reducerad garantipension

Hel garantipension reduceras i två fall: om annan pension finns som påverkar garantipensionen och om antalet bosättningsår är mindre än vad som krävs för hel pension.

Annan pension finns

Garantipensionen minskas när en tilläggspension, inkomstpension eller efterlevandepension finns. Någon helt enkel formel för att beräkna en reducerad garantipension finns inte. En ungefärlig bild av förändringen från ett år till ett annat kan du få med hjälp av formeln

$$\text{garantipension år 2} = \text{pensionen år 1} \cdot \frac{\text{prisbasbeloppet år 2}}{\text{prisbasbeloppet år 1}}$$

Exempel 2: Roberto är en av de många som har reducerad garantipension. År 2015 var den 48 849 kr för året. Hur stor bör den på ett ungefär vara år 2016? Med prisbasbeloppen 44 500 kr år 2015 och 44 300 kr år 2016 finner han att den på ett ungefär ska bli

$$48\,849 \times 44\,300/44\,500 \text{ kr} \approx 48\,629 \text{ kr}$$

Mindre än 40 bosättningsår mellan 16 och 64 års ålder

Garantipensionen minskas med 1/40 för vart och av de år som saknas.

Exempel 3: Anton är registrerad för 31 bosättningsår. Med full bosättnings-tid skulle han ett visst år få garantipensionen 3 870 kr i månaden. Med sina 31 år får han i stället

$$31/40 \text{ av } 3\,870 \text{ kr} = 2\,999 \text{ kr}$$

Uttag av allmän pension

Reglerna är olika för de olika pensionerna. Här är de viktigaste principerna.

Tilläggs pension, inkomstpension och premiepension

Man kan ta ut pension *tidigast* från och med den månad man fyller 61. Men man kan få den först från och med den månad då ansökan kommit in till Pensionsmyndigheten. Man kan ta ut pensionen som *hel* eller *i andel*. En andel kan vara tre fjärdedelar, halv eller en fjärdedel. Det går att växla mellan olika andelar. Det går också att för önskad tid avstå från uttag.

Den första utbetalningen

Exemplet som följer gäller inkomstpensionen i det nya systemet.

- Den behållning som finns delas med ett så kallat *delningstal*. Delningstalen, samma för män och kvinnor, ska främst spegla hur många år man *förväntas* ha kvar att leva det år när man tar ut pension. Här är några tal.

Födelseår	Ålder vid uttag				
	61	62	63	64	65
1954	18,98	18,39	17,8	17,21	16,63
1955	19,06	18,48	17,89	17,3	16,71

- Delningstalet ger ett årsbelopp. Detta belopp delat med tolv blir *hel* inkomstpension per månad.

Exempel: Anna, född år 1955, tar ut sin inkomstpension när hon fyller 63 år. Hennes behållning är 3 104 000 kr. Månadspensionen blir

$$3\,104\,000\text{ kr}/17,89/12 = 14\,459\text{ kr}$$

Garantipension

Man kan ta ut garantipensionen *tidigast* från den månad man fyller 65 år. Delningstal används inte. Har man vid uttaget rätt till tilläggs pension eller inkomstpension måste man ta ut också dessa, *i deras helhet*. Däremot finns inget krav på samtida uttag av premiepension.

Efterlevandepensioner

De tre slagen av efterlevandepension är

Barnpension
Omställningspension
Änkepension

En efterlevandepension ska täcka en del av den försörjning som den andra parten bidragit med. Här tar jag upp omställningspension och änkepension. Bra information finns på hemsidan pensionsmyndigheten.se. Välj längst ned A till Ö → Efterlevandepension. Har du frågor kan du ringa 0771-776 776.

Omställningspension

Omställningspension är både för män och för kvinnor. Du kan få pensionen om din make/maka dött och du är under 65 år. Du ska ha bott tillsammans med hen vid dödsfallet. Och du ska vid dödsfallet uppfylla *ett* av två krav:

- Du ska ha bott tillsammans med barn under 18 år som ni båda eller någon av er hade vårdnaden om. *Anm:* Vårdnad, rättsligt ansvar för barn.
- Du ska utan avbrott ha bott tillsammans med din make/maka under de senaste fem åren.

Som makar räknas sambor som har eller har haft barn tillsammans *eller* som väntade barn vid dödsfallet *eller* som tidigare varit gifta med varandra.

Tid

Tiden är 12 månader. I vissa fall kan den förlängas. Fyller du 65 år under tiden upphör pensionen.

Storlek

Pensionen beräknas på din make/makas pension. Beräkningen är krånglig. Som mest kan du få 2,13 prisbasbelopp. Med 2016 års prisbasbelopp 44 300 kr är detta 7 863 kr i månaden det året.

Änkepension

Änkepensionen är bara för kvinnor. Den avskaffades i princip år 1990. Du kan ändå få den om du var gift med din make både den 31/12 år 1989 *och* vid dödsfallet. Ni ska dessutom ha gift er senast den dag maken fyllde 60 år.

Änkepension kan ges i två fall:

- Du är född år 1944 eller tidigare
Du och din make måste antingen ha varit gifta i minst fem år vid dödsfallet *eller* ha barn tillsammans.
- Du är född år 1945 eller senare
Du och din make måste antingen ha varit gifta i minst fem år den 31/12 år 1989 *eller* ha barn tillsammans både den 31/12 år 1989 och vid dödsfallet.

Storlek

Pensionen beräknas på den pension din make tjänat in. Beräkningen är krånglig. Särskilda regler gäller om du inte fyllt 65 år när maken dog.

När du fyller 65 år

Pensionsmyndigheten räknar om änkepensionen. De flesta får då ett betydligt mindre belopp. Änkepensionen påverkas också av om du tar ut allmän pension innan du fyllt 65.

Bromsen

Bromsen slår till om balans saknas. Det är om tillgångarna ett visst år inte räcker för pensionsskulden, det vill säga de pensioner som räknemässigt ska betalas ut samma år. De allmänna pensioner den då sänker är *tilläggs pension* och *inkomstpension*, men inte premiepension och garantipension. Ordet broms är vardagsspråkets ord för lagens *Automatisk balansering av pensionssystemet*.

Balanstalet – om negativt en faktor bakom bromsen

Relationen ett visst år mellan tillgångar och pensionsskuld bestäms i ett så kallat *balanstal*. Så länge tillgångarna är minst lika stora som skulden är talet 1 eller större. Är tillgångarna mindre än skulden är talet mindre än 1. I tilläggs- och inkomstpensionernas historia har detta skett tre gånger; se i tabellen. Talet beräknas bli större än 1 åren 2017–2019.

De två pensionernas historia 2002–2016

År	Balanstal	Förändring %	Utveckling %
2016	1,0375	4,2	24,0
2015	1,0040	0,9	19,4
2014	0,9837	-2,7	18,0
2013	1,0198	4,1	21,2
2012	1,0024	3,5	16,4
2011	0,9549	-4,3	12,5
2010	0,9826	-3,0	17,5
2009		4,5	21,2
2008		2,8	15,9
2007		1,6	12,8
2006		1,1	11,0
2005		0,8	9,8
2004		1,8	8,9
2003		3,6	7,0
2002		3,3	3,3

Äldreförsörjningsstöd

Äldreförsörjningsstödet, ÄFS, har tillkommit för att äldre människor inte ska behöva söka socialbidrag – annat än undantagsvis. Det kan ges till den som fyllt 65 år. Den som söker ska ha tagit ut all den ålderspension och hela det bostadstillägg hen har rätt till. Omkring 18 000 personer fick stödet år 2014. Mindre än 10 procent av dem var födda i Sverige.

Stödet ska garantera dels en skälig levnadsnivå, dels en skälig bostadskostnad. Det är inkomstprövat men skattefritt. Det ges om

En beräknad årsin-
komst netto

är mindre än

Ett belopp för
skälig levnadsnivå

+

Ett belopp för skäl-
ig bostadskostnad

Skälig levnadsnivå

Skälig levnadsnivå per månad är en tolfedel av 1,473 prisbasbelopp för ogift och en tolfedel av 1,204 prisbasbelopp för gift. Sambor räknas som makar. För prisbasbeloppet, se i en bilaga i boken.

År 2016 är prisbasbeloppet 44 300 kr. Det ger månadsbeloppen

- Skälig levnadsnivå ogift, 5 438 kr.
- Skälig levnadsnivå gift, 4 445 kr.

Skälig bostadskostnad

Skälig bostadskostnad per månad är högst 6 200 kr för ogift och 3 100 kr för gift. För den som bor i tvåbäddrum i särskilt boende är högsta bostadskostnad 2 850 kr. *Anm:* Särskilt boende är bostäder som kommunen ordnar för främst äldre.

Årsinkomst och månadsstöd

Viktiga poster i årsinkomsten är pension(er), inkomst av förvärvsarbete och nettoinkomst av kapital. Alla belopp är efter avdrag för skatt och avgifter. Till årsinkomsten ska läggas 15 procent av nettoförmögenhet över 100 000 kr. Som förmögenhet räknas inte värdet av en bostad där man stadigvarande bor. Också ”vanligt” bostadstillägg, BTP, och eventuellt särskilt bostadstillägg, SBTP, ska ingå. För begreppen BTP och SBTP, se i kapitlet *Bostadstillägg*.

För gift anses inkomsten vara hälften av makarnas sammanlagda inkomst och värdet av förmögenhet hälften av deras sammanlagda nettoförmögenhet.

Exempel: Lydia, 72 år, ogift och bosatt i Sverige sedan ett tiotal år, bor i ett servicehus. Pensionsmyndigheten har för år 2016 fastställt månadsinkomsten efter skatt och med skattesatsen 32 procent till 6 132 kr och bostadskostnaden till 3 254 kr. I månadsinkomsten 6 132 kr ingår bostadstillägg från Pensionsmyndigheten. Vi får per månad:

Skälig levnadsnivå för ogift år 2016	5 438 kr
+ Bostadskostnad	3 254 kr
= Summa	8 692 kr
– Inkomst efter skatt	6 132 kr
= Skillnad = saknas upp till maxbeloppet	2 560 kr

2 560 kr är det månadsbelopp Lydia får i äldreförsörjningsstöd. Det är som sagt skattefritt. Med stödet har hon efter betald hyra kvar just 5 438 kr:

$$2\,560\text{ kr} + 6\,132\text{ kr} - 3\,254\text{ kr} = 5\,438\text{ kr}$$

Vart vänder man sig?

Till Pensionsmyndigheten.

För hur lång tid kan man få stödet?

För högst tolv månader i taget. Sedan måste man söka på nytt.

Går det att överklaga ett beslut?

Ja, hos domstolen *Förvaltningsrätten*. Pensionsmyndigheten ska tala om för den sökande hur man gör.

Har den som har äldreförsörjningsstöd rätt att söka socialbidrag utöver stödet?

Ja, det kan till exempel bli aktuellt i en akut situation.

Får man behålla ett äldreförsörjningsstöd om man vistas utomlands?

Ja, i vissa fall, men för en begränsad tid. Fråga hos *Pensionsmyndigheten*. Telefonnummer är 0771-776 776. Man är mycket hjälpsam.

Om du flyttar utomlands

Rätten till svensk allmän pension kan gälla också om du bosätter dig i ett annat land. Utförliga regler finns på Pensionsmyndighetens hemsida pensionsmyndigheten.se; välj [För pensionärer](#) → [Bosatt utomlands](#). Jag tar kort upp några av reglerna samt varnar om möjliga problem med arv.

Tilläggs pension Inkomstpension Premiepension

Har du tjänat in sådan pension har du rätt till den oavsett i vilket land du bor.

Garantipension

Garantipensionen är inte en intjänad pension utan en statligt finansierad utfyllnad för den som inte alls har någon annan pension eller bara en liten annan pension. Antalet år du bott i Sverige är en viktig faktor som avgör hur stor den kan bli.

Bor du utomlands kan du få den bara om du bor i ett EU-land eller i Island, Kanada, Liechtenstein, Norge eller Schweiz. För Kanada kan du få den bara under vissa förutsättningar.

Efterlevandepension

I det tidigare kapitlet *Efterlevandepensioner* beskriver jag villkoren för dessa *svenska* pensioner. Du kan ha rätt till någon av dem också om du bor i ett EU-land eller i Island, Liechtenstein eller Norge. Du ska i så fall vända dig till pensionsmyndigheten i landet för att få hjälp med en ansökan. Bor du i ett annat land ska du vända dig direkt till Pensionsmyndigheten i Sverige.

Levnadsintyg

Har du pension från Sverige får du varje höst ett intygsformulär och ett informationsbrev skickade till dig. Intyget ska godkännas av en myndighet i landet. Läs om detta via länken [Levnadsintyg](#).

Arvsfrågor Varning!

Det kan vara så att svenska arvsregler inte gäller i det land du bosätter dig i. Tala med en familjejurist. Se också i slutet av kapitlet *Testamente*.

Mycket kort om tjänstepension

Tjänstepension är en avtalsfråga. Avtalen är av två slag; kollektivavtal och individuella avtal. För de allra flesta med tjänstepension gäller kollektivavtal.

Frågor om din tjänstepensionen

Den naturliga källan är valcentralen på avtalsområdet. En valcentral är ett företag som administrerar tjänstepensionen. De viktigaste är:

- Anställd inom kommun och landsting
Pensionsvalet; 020-650 111; pensionsvalet.se
Valcentralen; 0771-81 61 41; valcentralen.se
- Privatanställd arbetare
Fora; 08-787 40 10; fora.se
- Privatanställd tjänsteman
Collectum; 020-40 85 00; collectum.se
- Statligt anställd
Statens tjänstepensionsverk, SPV; 020-51 50 40; spv.se
Kåpan Tjänster; 020-51 50 40; kapan.se

Två viktiga nätkällor

- Hemsidan minpension.se
För dem som är födda 1938 eller senare har hemsidan uppgifter om behållningar för allmän pension, tjänstepension och eget pensionssparande.
- Pensionsguiden
Pensionsguiden, en fantastisk nättjänst, är till för dig som har kollektivavtalad tjänstepension. Du hittar där viktig information som gör det lättare att fatta beslut om vilket eller vilka bolag som ska få förvalta din tjänstepension. Du kan jämföra bolagen med varandra och göra beräkningar som visar vad du får i *pensionskapital* och vad du får betala i *avgifter*.

Du kommer till Pensionsguiden via hemsidan konsumenternas.se. Under rubriken *Verktyg och guider*, välj Pensionsguiden. Klicka sedan på Välj ditt avtalsområde.